

APROPÓ, CATTLE GRID

1659 tavaszán Rembrandt Londonba utazik. Abban az évben még egyetlen képet nem adott el, ráadásul folyton eperohamok kínozták. Apropó, eperohamok. Anyja epés volt, Saskia szintén, bár őt gyakran rajtakapta, hogy színészkedik, főképp amikor modellt kellett ülnie. Egyszer viccből odafestett mellé egy sárga képű, kalapos férfit, Epe urat, de Saskia nem értette a tréfát, kiverte a dilit, rá kellett kennie egy tonna festéket, mert levakarni már nem tudta. Női nyavalyának tartotta az epebajt, viszont sem Hendrikje, sem Jacoline nem panaszkodott ilyesmire. Ellenben Saskia halála után ő is epés lett, a kólika mint valami családi örökség, rászállt. A görcsök, a hányásrohamok és a hasogató fejfájás egyre gyakrabban jelentkeztek, és néha két–három napig is eltartottak. Sötét alagútban csúszott–mászott, azt se tudta, hol van. Nevezze inkább bolondokházának? Amikor betöltötte az ötvenkettedik évét, egész pontosan az ünnepi lakoma után, azt hitte, széthasad a koponyája. Közben törülközőt tekerve a fejére, a kereveten hasalt, rádöbbsent, elfordult tőle a szerencse. Már másnap kiderült, hogy az a mesésen gazdag műkereskedő, aki portrét rendelt tőle, valójában szélhámos, és a jelmezes színjátékot arra használta, hogy elloppja tőle a Három keresztet, a városi tanácsnak festett nagy méretű vásznat, amelynek témáját végül rézmetszetként ütötte össze, de persze fizetni nem akartak érte. Ősszel elérvezték a házat és a nyomdáját is, átköltöztek Rozengrachtba, ami csak a nevében rózsás, amúgy lehangoló városrész. Három szobában laktak, két gyerekkel meg a cseléddel. Még szerencse, hogy a három macska visszaszökött a Jodenbreestraatra. Hol a hálóban, hol a konyhában dolgozott, vagy bekérezkedett valamelyik régi tanítványhoz.

London napfényel fogadta. A tavasz későn érkezett, május elején még virágoztak a bodzabokrok a Temze partján, és a St. Paul katedrális körüli liget fehéren virított a jázminszirmoktól. Jonas Hidjink házában lakott, egy második emeleti kicsi, de napfényes szobában. Az Újkapu frissen vakolt épületét látta az ablakából, a városfal fák fölé magasodó peremét, a falra fel-futó repkényerdőt, ahol rengeteg madár fészkel, fergetes csiripeléssel ébresztve a környéket, bár az itt lakók nyilván már meg sem hallották. Jonas

Hidjinkkel, akit Londonban Joninak szólítottak, még Amszterdamban barátkozott össze. Portrét rendelt tőle, de akkor ő pont nem ért rá, majd pedig Hidjink költözött át Londonba.

Lelkesen fogadta, rég látott barátként, megölelte, háromszor arcul csókolta, figyelmessége kiapadhatatlan kondériját rakta elé. Egy méregdrága ecsetkészlettel is megajándékozta. A portré viszont sehogy sem alakult. Természetesen ő is barátjának érezte vendéglátóját, ugyanakkor félóránál tovább képtelen volt az arcát nézni. Mintha penészes lett volna a bőre. De az még hagyján, a penész legalább anyag. Ellenben ott volt a tekintet, a vize nyós szemekben megjelenő üresség, az ajkak partján rothadó fintorhordalék, a szemöldök közötti hóhércsuklyás ostobaság. Minél tovább nézte, a rengeteg nincs, a kongó és tátongó üresség, az ásító bárgyúság és formátlan leépültség annál nyomasztóbb révületté változott. És azok az alpári dumák, faszszopó ladykről meg aranyat tejlő palimadarakról...

Szerencsére Jonit Spanyolországba szólították a készülődő fegyverszünetről szóló hírek, így ő egyik napról a másikra egyedül maradt a kiürült házában. Reggel felkelt, és miután a városkapu alatti fogadóban megreggeli-zett, lesétált a folyópartra. Szeretett volna felutazni a Temze forrásához is. Azt hallotta, a folyó egy barlangból ered, ahol örökkéig hideg van, és így nyáron sem olvad el az az óriási jégtömb, amely az angol korona elképesztő méretű mása. A mondás úgy tartja, hogy amíg ez a jég megvan, az angol királyság is fennáll. Azt is hallotta, hogy azon a vidéken égbe nyúló hegyek is volnának, ami az ő szemének teljesen ismeretlen látvány. Újra vágyott. Tulajdonképpen nem bánta, hogy ellopták tőle a Három keresztet. Ahogy a fény és a sötétség váltakozása, a keletkező sávok és csíkok, a méretarányok skálája és a periférikus sötétség a központi keresztben lelkét kilehelő Megváltóra irányítja a tekintetet, nem, ez a játék már nem érdekli.

A Temze, a széles homokpartok, a zsúfolt Queenhythe, a kikötött hajók körül hullámzó málécsutka-szigetekkel, a málészemekért verekedő halakra le-lecsapó sirályokkal, a sirályokra vadászó rókákkal, hosszan elbűvölte. Szerette volna, ha a szeme megszabadulna az elcsépelte formák lomtarától. Ha elhagyva a centrális perspektíva szabályait, festészete szerteágazó utakra lelne. Ha a módszer helyét átvenné egy valódibb kívánság.

Ahogy elcsendesedett az öböl, a partról fölment a házak közé, sorra vette a belváros sikátorait, ahol sokféle embert láthatott, feketéket és sárgákat, alacsonyakat és magasakat, egyeneseket és görbéket. A déli órákban visszakanyarodott a folyóhoz, lesétált a Westminsterig, ahonnan felkanyarodott a St. James's Park sétányaira. Ha sütött a nap, kiült a tó bazsaró-

zsákkal beültetett szigetére, hátát a sziget közepén álló hatalmas tölgyfának vetve.

Apropó, tölgyfa. Egyik reggel a székesegyház mellett, a régi városfal tövében lefutó patak partján ereszkedett le a Temzéig. Egy darabig szépen csordogált a víz, a maga természetességében, de aztán útját elállta a víz zubogását lassító gát, mozgatható tolózárral, a tolózárat működtető elfekedett láncokkal, fogaslécekkel, karokkal. Odalett a városi környezetből kirívó üdeség, megnyugtató frissesség. Végül a hasznosság mérhetetlen észszerűségétől lesújtott élet teljesen átadta helyét a formákban burjánzó halálnak, ugyanakkor folyamatosan munkálkodva, a behemót szerkezet hódítónak tűnt föl, a végső győzelem közelségét hirdetve. De vajon miért távolít el győzelme a létezésünk alapkérdéseire felelő válaszoktól? Miért nem enyhül a végső kérdésektől felajzott kíváncsiság?

A kikötőhöz közel, mivel kifárasztotta a kirándulás, beült egy tisztának látszó fogadóba. Mióta Londonba érkezett, egyáltalán nem háborgott az epéje, ezért kissé megszédülve a testi tavasztól, osztrigát rendelt. Otthon előfordult, hogy Jacoline-nal szakajtónyi mennyiséget lenyomtak egy ültükben. Ilyenkor aztán úgy nekihevültek, hogy egyetlen éber éjszaka alatt be tudták utazni a szerelem évezredekét átfogó históriáját. Ha lankadtak, az apadó elixírt egymás nedveiből töltötték újra. Sokszor elnevelték, milyen vicces volna, ha csak egyikük fogyasztaná el az adagot, másikuk ezzel szemben valami bágyasztó ételt enne. Most ő egyedül termelte be a nyers osztrigát. Nagyon finom étel, ellenben ha kicsit is állott, be nem fogadja a gyomor. Ez a be nem fogadja órányit sem várattott magára. Alighogy belépett a St. James rácsos kapuján, heves hányásroham görnyesztette ketté. Szó szerint fától fáig támolygott kedvenc szigeti fájához, ahol végül ájultan zuhant a kiálló gyökerektől bekerített kis mélyedésbe.

Arra éledt, hogy fölébe hajol valaki. Szeme még csukva, de érezte a meleg lehetet. Szemrészén kilesett. Mintha kapucnis nő lett volna, mintha piros lett volna a kapucnija, mintha szél borzolta hajszájak szőtték volna össze a kapucni peremét a körülötte fehérülő nappali éggel. Mintha fiatal lett volna a nő, talán csecsemőt szoptató anya, mindenesetre tejszagot érzett, nem különállóan, hanem a testtel együtt, érezte anya és csecsemő testének tejjel átítatott illatában saját szájának savanyú lehetetét. Ami megrendítette, de megrendülése nem a saját elesettségének szólt, hanem a részvétnek, ami a tej cseppjeitől a lehető legtündöklőbben megtisztult emberi test hozzá lehajló gesztusában megjelent, és amely máris kiakolbólította a gúnyos közömbösséget magánya kongó csarnokából.

Még ott, ebben a világot csak résnyire beengedő állapotban, a világot látványként beengedő állapotban, elhatározta, hogy mindenképp megfesti a fölé boruló nőt, és bár nem beszél nagyon jól angolul, meg fogja vele értetni, hogy most gyengélkedik ugyan a romlott osztriga miatt, de pár perc múlva sokkal meggyőzőbb lesz, most talán ijesztő a kérdés egy efféle alak szájából, itt fekszik egy fa tövében, de bizisten, ő szinte naponta eltölt néhány órát hasonlóképpen, bámulva a felhőket és a madarakat, ő ugyanis festő, Amszterdamból jött, valószínűleg már látta őt a parkban, valószínűleg ezért furcsállotta, hogy ebben a testhelyzetben fekszik mozdulatlanul hosszú percek óta, ezért nézte meg, nincs-e valami baja, mert ilyenkor még lehet segíteni, nem egy esetet ismerünk, amikor valakin a gyors közbelépés segített. Szóval, meg fogja festeni a nő arcképét.

Apropó, gyorsaság. Nem is annyira a nőt akarta megfesteni, hanem azt, amit a szemréseen látott. A konkrét látványt. Ahogy kirajzolódik az égből kivájt sötét folt, a maga torz, rémisztő kontúrjaival, az árnyalakó hiányarc, a sötétség vájta lyukból kivillanó szem, az elnyúlt, kikopott szvetterként előrehulló orca, a derengő vonások kinyúlt hasával, ki lehet mondani: a rút-ságot, amit természetesen csak ő lát annak, mert más fényviszonyok között egész biztosan maga a szépség.

De amikor jobban feléledve nagyobbra nyitotta szemét, akkor látta, hogy valójában egy kutya lesi ábrázatát, enyhén oldalra fordítva a fejét, hogy jobban lássa, éledezik-e. Valószínűleg rögtön megérezte, hogy magához tért, tehát elidőzésének más oka lehetett. Talán várt tőle valamit. Mivel nem tudta sem kimondani, sem érthetően kifejezni, mit, egy idő után hátrébb vonult. Csakhogy mégis ott maradt fölötte. Ott maradt fölötte egy be nem teljesedett lehetőség, szívszorító szándék, így aztán nem is bírt onnan felállni. Érzelmek és ösztönök kavardása vájta katlanba zuhant. Ami jónak volt nevezhető.

Nem telt el nap, hogy ne látogatta volna meg a Királyi Fürdő melletti Thornwald palota festményeit, Giotto, Leonardo, Jan Steen. A palota gondnokának jóvoltából a hátsó, elhanyagolt termekbe szorult képeket is megnézhetette. A főáramból kimaradtak érzékenységgel felruházva, eltorzult látomások roppant vízióival igyekeztek felkelteni a kiteszítottságban alig pislákoló figyelmet. Sötét lelkek roppant vízióival. Voltak vidám kikapcsolódások is. Meg együttérzést koldulók. Mélységeket feltáró kíméletlenek. Mások a bolondok eltékozolt szabadságával nyűgözték le. Volt egy kép, amitől lúdbőrözött a háta, felállt karján a szőr: ülő nő, mögötte férfi áll, méghozzá háttal. Nem tudta kideríteni, ki festette, nem is volt igazán jó

kép, a színeket együgyűség és bezártság uralta, nem kinyitották a tekintetet, hanem bezárták. Mégis, meghatódott tőle, könnye is kicsordult. Óhatatlanul is magára ismert a férfiban, a nőben pedig Jacqueline-t látta. Szóval ez a festmény kimozdította, és ha egy kicsit is tehetségesebb a festője, ha a színek hatása kicsit is drámaibb, megértette volna vele, miért futja hiábavalóan a köröket, miért dagasztja a nehézkedés ragadós sarát. Mit is nevezünk drámainak? Délutánonként eljárt a folyón túli színházakba, de nem jutott közelebb a fogalom lényegéhez. Drámainak nevezni legfeljebb a nézők kétségbeesését lehetett, azoknak a kereskedőknek, mesterembereknek, diákoknak, hivatalnokoknak a zsugori tenglengését, akik ott álltak a színpad körül, és amit láttak, nem segítette őket abban, hogy indulataikat átvezessék az érzelmek felé. Néha megijesztette a tömeg csordaszelleme, miközben megérezte, hogy a királyt visszaváró nép nem az értelem és a szabadság zagyvának kikiáltott mondatainak fordított hátat, hanem öntudatlanul is az új formák keresésének szédületében él. A festészet drámaibb, mint a színház. Nem beszélve a zenéről. Természetesen a zenének sokkal nagyobb a közönsége. Márpedig minden csak akkor maradhat életben, ha többeket képes rávenni, vakon bízban benne. Szemüket lehunyva, meghökkenítő szenvedéllyel és kitartással szegődjenek szolgálatába.

Apropó, közönség. Az Újkapu alatti fogadó egyik hátsó termében naponta összegyűlt néhány zenész. Sokszor már reggel belekezdtek, valószínűleg fontos fellépésre készülődve. A fogadós szerint royalisták mind, úgyhogy jobb lesz, ha nem lép velük kapcsolatba, még a végén rásütik a lordprotektor rendőrei, hogy a királytól hoz üzenetet, és az ő feje is ott fog lógni a Westminster kerítésén. Vigyázzon, mert mindenütt vannak spiclik. Ezek, akik a zenélés ürügyén szervezkednek, ezek is folyton rettegnek, hogy áruló van közöttük. Rettegés? A zenéjük semmiféle rettegéssel nem volt átitatva. Amikor ébredés után meglátogatta a folyosó végében az árnyékszék, amelynek a szellőzőablaka és a lyuka ugyanarra az udvarra nyílt, ahova a zenekari próba helyszínül szolgáló szoba is, ropogós ritmusú allemande-ra, vagy a sokkal gyorsabb courante-ra üritkezett, netán lassú pavane-ra, végül pedig egy menüett nyugalomban lazította el izmait. Gyereksivításban csak kapkodva tudott kakálni. Mennyire kedvelte a derűs menüettet: a felszabadító sóhaj nevetéssé erősödött, a kínfal leomlott a hűs, lebegtető hullámokba, és nem véletlen, hogy ilyenkor megint csak a sötét kutyaaarc kavargásában egyre sűrűbbé váló sötétség érdekessége és simogató puhasága sejtett fel érzékeiben. Magával ragadó közönségesség! Sötét és nemtelen nosztalgia, amihez eufória társul, a duális létmódot féktelen kéj-

vággal hitelesítő nyújtózkodásban szerevve rögzíthető formát, hogy pár pillanat múlva az izmok szikrazáporának villanásai elmossák az érzékek belső odúhoz vezető halovány ösvényeket. Még a fa alatt hevert, de már felemelte fejét, a kutya hátrébb araszolt, pár lépést csupán, pár lassú lépést tett meg, addig, míg egy vonalba nem került a kölykével, a kis csimbókoszal, bajuszkáján páracseppek, levélmorzsaléktól pikkelyes testecskeje remegett, sőt, már-már ugrándozott, annyira fázott, de aztán farkcsóválva bújt anyja hasa alá, emlőjét keresve, és amikor ráakaszkodott, mindketten rögtön el is dőltek, mintha kihúzták volna lábuk alól a talajt. Megfesteni talán? De hát nem szokott emlékezetből festeni, illetve csakis emlékezetből fest ugyan, de egy kutya inkább csak tárgy, csendélet, ami nem az ő asztala. Pedig azt kellene, megfesteni pont olyannak, amilyen.

Egyik éjjel azt álmodta, hogy Jacoline felkerekedett, és bár nem tudta, merre keresse, mert nem mondta meg neki úti célját, hajóra szállt, és megfoghatatlan varázsával diadalmaskodva az akadályokon, betoppant hozzá... Féltette ettől az úttól, féltette a tisztaságát, nem a testit, hanem a lelkit.

Apropó, lelki tisztaság. Soha senki nem bízott benne úgy, soha senki nem tekintett rá olyan tágra nyílt szemekkel, ahogy Jacoline tette. Közben éppenséggel behunyta szemét, egészen pontosan a szeme tágra nyitva, ellenben azzal az eltökélt szándékkal, hogy ő, aki belenézett ezekben a szemekbe, észrevegye, meglássa ott a vakságot. A vakságot mindenre, ami rossz, így arra a rosszra is, ami benne van, a sok iszapos rosszra, amit már nem lehet nyomtalanul kitisztítani. Abban a szempárban nemcsak vakság volt erre a rosszra, hanem vakság és éleslátás is, éleslátás, amivel a legkisebb jót is felfedezte, a tehetség morzsáját, az önzetlenség szikráját, az empátia cseppjeit, szóval a vaksága nem nevezhető belenyugvó vakságnak, inkább elfogadó, mi több, szerelmes vakság a neve.

Végre talán megfesthetné legnépesebb tablóját. A teret, ahova belépett, és ahol mindenki jelen van. De ahhoz, hogy megfesthesse, és hogy ne nyomja agyon a mindentudás kimérája, ki kell lépnie onnan. A tér nem valaminek a helye. Nem a színe. Hanem a fonákja. Nem a tükörképet kell megfesteni, hanem azt a képet, amit a tükörkép lát a tükörből. Eszébe jutott az az eset, amikor megfestette Jacoline melleit. A szüntelen átalakulás virágzó fázisában vidám és élvezet volt mindkettő, a jobb oldali élvezetesebb, a bal inkább vidám. Mindenén áthatoló vággal bámulta őket hosszú órákon keresztül. A vágy nem a birtokbavételnek szólt, hanem a pontos, lélegzetállítóan hűséges, az igazival mindenben megegyező, élethű festmény elkészítésének. Jacoline apja, Pietersz, amikor meglátta az elkészült képet,

zavarba ejtő dicshimnuszokat zengett, mire ő másnap reggel összetörte a keretet, szétcafrangolta a vásznat. Pietersz egyre-másra festette saját portréit, és az élethűség érdekében olyan sapkát tett a fejére, hogy azt igazi kunszt legyen vászonra vinni, a velúr és a fordított bőr selymességének visszaadása túlszárnyalhatatlan szaktudás és jártasság bizonyítéka legyen. Minden reggel a képhez igazította arcszörzetét. A kép valósága az élet valóságára licitált. Nem Pietersz volt a festmény tárgya, hanem Pietersz zsenialitásának áruba bocsátása.

A bizonytalan ember néha meglepő útra tér. Korábban nem kedvelt semmiféle alkoholt, az osztrigához is csak egészen könnyű zöldbort ittak, most valahogy elcsábította a hordók látványa. A hordó először, aztán ami benne van, másodsor. És hát gin volt benne. Joni egyik kőgazdag havere, aki a Cromwell-fiúnak is hitelezője volt, amúgy pedig pálinkakereskedlemmel foglalkozott, sok-sok hordót őrzött pincéjében. A mámor sötét verme. Az embermagasságú hordókba jó volt besétálni. A kiürült hordó gőzébe belesédülni. Ó, milyen régóta vágyott állapot! Állapot? Inkább hit, hogy így is lehet létezni, átlépve az emberi logikával értelmezett világ határát. Félretéve a kételyt, kételynél többet, tanítást: nem nyílhat meg a jövő a jelen előtt. A maradandó szerkezetekben a maradandóság nem más, mint a korhadás. A mámor a jelent egy ablaktalan jelenbe zárja.

És a mámor megint elvitte a fa alá, és arra várt, hátha megtörténik ismét, ami egyszer már megtörtént. De nem történt semmi. Illetve álmodott valamit, úgy tűnik, a kutyaról, mert amikor felébredt, félig-meddig öntudatlan állapotban feltápászkodott, hogy a kutya nyomába szegődjön, a nem létező nyomába, nem létező, de megálmodott nyomába. Követte, olyan biztonsággal, mintha ő maga volna a kutya. Így jutott ki a városszéli legelőkre, a királyi kertek és vadasparkok gyepűit soha át nem lépő marhacsordáig. Az útra fektetett patariasztó rácsok akadályozzák meg őket, hogy beözönöljenek a városba. Ugyanezzel a módszerrel kényszerítik maradásra a vadaspark szarvasait is: félelmeik felügyeletében képtelenek elhagyni haláluk színhelyét. Mert egyértelmű, hogy a parkban mindenkire sor kerül. A vadászok ólomgolyói fúródnak testükbe, a szerencsésebbeknek egyenesen fejükbe vagy szívükbe, a szerencsétlenebbek kevésbé nemes szervükbe kapva a golyót, végtelenített vergődéssel lehelik ki lelküket.

Apropó, lélek. Miért van az, hogy a kutyák látják az emberből távozó lelket? Sokszor megfigyelték, ahogy a haldokló közelében fekvő kutya, amikor a haláltusa eléri csúcspontját, és eldől, hogy a test a vesztes, hirtelen kinyitja szemét, ha nem aludt, felkapja fejét, majd néhányat vakkant a lát-

hatatlan felé, sürgetően gazdájára lesve, mint amikor elszálló galambot vagy ide-oda röpködő legyet jelez neki. De gazdája ebből nem ért semmit. Ő semmit nem lát. De ebből a nem látásból is képes, gyilkos ékesszólással, a tudás dicsfényében csillogó magabiztos tablót gyártani. Az a Pietersz Voskuijl, aki a képről néz ránk, nem létezik. Jacoline Voskuijl nem ő nemzette. De Jacoline mégis létezik, nedves testével hozzásimul, és ő túlcorduló szenvedéllyel újra meg újra megkívánja. Ennek a szenvedélynek vándorlásra csábító ereje mindenütt jelen van. Olykor vonz, olykor eltaszít. Az emberi világ sötétségbe ütközött, nem járható a régi út. A száműzetésből visszahívott király nem a múlt folytatása lesz, hanem a sötét ismeretlen botladozó korszaka.

Ha a kutya látja a lelket, akkor könnyen felfedezi a rosszat is. Elég, ha belenéz az ő lelkébe, meg a Jacoline lelkébe, a két lélek különbsége egyértelmű eredményt ad. A rossznak nincs sem formája, sem formátlansága, mégis létezik. A meleget sem látjuk, csak azt, hogy felforralja a vizet. Egyszer teljesen kikészítette a véget nem érő bömbölés, és megpróbálta rávenni Jacoline-t, ne foglalkozzon a gyerekekkel, hagyja üvölni, hátha elfogy a levegője. Szavai forrók voltak a dühtől, az elfogy a levegője a lehető legrosszabbat jelentette. Ez is az ötvenkettedik születésnapja után történt. Mások ilyen korban békés semmittevésben élnek, esetleg elvonulnak kert végi műtermükbe, és egyre-másra ontják a képeket. Jacoline természetesen félreértette dühkitörését, azt hitte, mellőzésének kálváriáját adja elő, és amikor végre elcsendesedve lefeküdtek, előszedte mellét, hogy megszoptassa, akár egy csecsemőt. Milyen forró és puha volt a melle, milyen ellenállhatatlan a teje. Nem tudja, mi is történt, de ha tudná sem értené. A jóság, ami száját befogta, testét redőtlenül elsimította, szembeszegezte őt élete legnagyobb titkával, szembeszegezte, és ezzel kiváltotta. Kiváltotta és megvilágosította. A szégyen volt ez a titok. Három-négyéves lehetett, konyhájukban az asztal alatt játszott, egy fakanálbabával meg egy málécsutkából készült lóval, amikor egyszer csak felpillantott, pont akkor, amikor az asztal mellett álló édesanyján félrecsúszott a pongyola. Fölbámult valamire, de a látványt rögtön el is temette, ráhordva mindenfélét. Ráhordva az éveket, terebélyesedő életét. Eltemettette vele a szégyene. De a szégyene ebben a temetésben született meg. A szégyene temetett, miközben a temetés világra hozta szégyenét. Amikor a mellek forró kitárulkozása, a tej hullámainak lüktetése, a kéj párás bódulata elérte szívét, felpattant szégyenének vasajtaja, és végre kitekinthetett a szabadba. Észrevette a lélekszakadva elinaló kis fekete alakot, futott keresztül a kopár tájon, és huss, életét mentve be-

ugrott egy bozótosba. De még az ugrás ívének tetején szertefoszlott. Sötét szemcsékre oszlott, majd a szemcsék is szétolvadtak: eltűnt, örökre. Ekkor még arra is rájött, félreértette a testbe ágyazódott meztelen rést. Amit látott, fejében a pokol képzetét hívta elő, sőt, mintha már a tekintete meghamisította volna a hozzá érkező, egymásra rakódó képszeleteket, vagyis a büntetés, amelynek hatálya alól most kiszabadult, bűnösségének hamis védelmén nyugodott.

Ilyesmik jártak a fejében, mialatt elérte az Oxford felé vezető útra nyíló kaput. Egy súlyos ekét szállító szekér zörgött keresztül a rácson, amelyet itt nem farönkökből, hanem vasrudakból készítettek. A szekér túlhaladt rajta, majd az enyhén lejtő úton lassan elmerült a tekintet elől. Ekkor a park fái közül megjelent egy szarvascsapat, három kifejlett állat és két különböző korú borjú. A nagyobbik jobbra-balra himbálva fejét, még alig ágbogasodó agancsával dicsekedett, neki-nekitámadva a kisebbiknek, aki aprókat szökdécselve igyekezett kitérni előle. Odavonultak a kapuhoz, és anélkül, hogy megtorpantak volna, nyújtott testtel hosszan szállva, átszökentek a rácson.

Miután hazatért Joni lakásába, már nem gondolkozott. Összepakolta utazóládájába a kellékeit, kocsit hívott, és elindult a híd melletti dokkokig, ahol a kontinensre induló vitorlások várakoztak. De mielőtt elhagyta volna lakását, bement Joni szobájába, és a falba rejtett vasszekrényből kivett negyven fontot. Húsz kellett az útiköltségre, húsz pedig arra a selyemkendőre, amivel Jacqueline-t megajándékozta.

Amszterdamba hazaérve, még évekig kereste a kutyát. A haláláig hátralévő tíz év alatt több mint harminc kutya tekintetű portrét festett.